

J. ČIŽEK

PROIZVODNJA KRME KRAŠKIH POLJA, FAKTOR AKTIVIRANJA OKOLNIH NEISKORIŠTENIH RESURSA PAŠNJAKA

Poljoprivredna proizvodnja je sada a i ubuduće će biti najznačajnija privredna djelatnost kraških područja.

Čak se može reći da sadašnje stanje ove privredne grane niti izdaleka nije na razini, koju joj prirodne, ekološke i ekonomske prilike omogućavaju.

Ovo je dobrim dijelom posljedica nemelioriranih kraških polja.

Osnovne ekološke karakteristike ovog regiona pretpostavljaju stočarsku proizvodnju, prvenstveno ovčarsku, dok je u nekim područjima, kao npr. u Sinjskom polju tradicionalna i relativno napredna govedarska proizvodnja.

Krmnu bazu ovčarske proizvodnje gotovo isključivo predstavljaju površine kraških pašnjaka, koje zauzimaju i preko 60% poljoprivredne površine.

Premda se tu radi o kraškim pašnjacima općenito niske produktivnosti, ipak proizvodni potencijali mogućnosti intenziviranja tih velikih površina nisu jednake.

Ove se pašnjačke površine mogu podijeliti na nizinske pašnjake kraških zaravni i polja, priobalne i brdske pašnjake te planinske pašnjake.

Nizinski pašnjaci prostiru se u priobalnom dijelu oko polja, a redovito u zoni naseljenih mjesta, do oko 450 m nadmorske visine.

Pedološki su to površine jače ili manje skeletoidne većinom smeđeg tla na vapnencu.

U botaničkom smislu to je više ili manje antropogenizirana zajednica vlaska običnog (*Andropogonetumishemi*). U osnovi to je zajednica s dobrim pašnjačkim elementima, kako trava tako i lepirnjača. Sadašnje stanje je razmjerno slabo, prvenstveno zbog neorganiziranog korištenja i nedovoljne njege.

Ipak su to površine koje se mogu najviše i najbrže intenzivirati kao pašnjaci.

Brdski pašnjaci se prostiru od 450 do 750 m nadmorske visine. Oni su već više kameniti i više su obrasli grmljem i šikarom hrasta medunca i crnoga graba. Potencijalno su to manje produktivni pašnjaci, no organiziranim korištenjem i odgovarajućom njegom i njima se može znatno povećati proizvodni potencijal.

Po površinama to su najviše zastupljeni pašnjaci.

Planinski pašnjaci nalaze se iznad 750 m nadmorske visine. Oni su strmi s visokim kamenjem, a djelomično su i obrasli nižom ili višom šumom.

Najpogodniji bi bili za ljetnu ispašu, gdje se prvenstveno organizacijom paše znatno može povećati proizvodni potencijal.

Mjere intenziviranja i budući mogući kapaciteti

Osnovna mjera intenziviranja proizvodnje pašnjaka ovog područja je organizacija korištenja, zatim gnojenje i pregonska ispaša.

— Nizinski se pašnjaci mogu razmjerno najjednostavnije intenzivirati, a imaju i najveći proizvodni potencijal.

Kako je na ovim pašnjacima relativno najbolji vegetacijski pokrov, to se može gnojenjem najviše utjecati na povećanje primarne biljne proizvodnje. Sasvim općenito uzimajući može se s oko 200 kg/ha aktivnih hraniva NPK u odgovarajućem omjeru razmjerno brzo očekivati povećanje primarne biljne proizvodnje i na 6—8 t/ha zelene mase, odnosno ekvivalent od 1,2 — 1,6 t/ha sijena.

Na mjestima gdje se samo gnojenjem i organizacijom ispaše ne bi mogao postići odgovarajući rezultat, trebat će izvršiti i nadosijavanje, npr. smjesom od:

- 15 kg/ha *Bromus vildenovii*
- 10 kg/ha *Agropirum cristatum*
- 5 kg/ha *Festuca rubra*
- 3 kg/ha *Trifolium subteraneum*
- 2 kg/ha *Trifolium repens*

— Brdski pašnjaci prvenstveno se mogu intenzivirati organizacijom korištenja i pregonskom ispašom. Da se sigurno postigne potencijalna razina produktivnosti primarne biljne mase od 4 do 6 t/ha zelene mase, trebat će osigurati gnojidbu s oko 90 — 110 kg/ha aktivnih hraniva NPK.

— Planinski pašnjaci također se prvenstveno intenziviraju organizacijom i planskim korištenjem. Za postizavanje proizvodnog potencijala od oko 3 do 4 t/ha zelene mase, samo povremeno će biti potrebno uključiti i gnojenje. U stvari prema stanju tratine svake druge ili treće godine trebat će izvršiti gnojidbu s oko 120 — 140 kg/ha aktivnih NPK hraniva.

Sva gnojidba mineralnim gnojivima vršit će se avionima ili helikopterima.

Na svim pašnjacima treba u organizaciju korištenja uključiti i torenje te prema njegovom intenzitetu, kada već počne intenziviranje pašnjaka, od mineralne gnojidbe odbiti vrijednost hraniva osiguranih torenjem.

Organizaciju korištenja, kao glavni faktor intenziviranja proizvodnje, u osnovi bi trebalo ovako sprovesti:

Nizinski pašnjaci koristili bi se u vrijeme bređosti i janjenja u trajanju od oko 160 dana od X do IV mjeseca.

Brdski pašnjaci koristili bi se u proljetnoj i jesenskoj ispaši, ukupno oko 120 dana i to u V, VI i IX, X mjesecu.

Planinski pašnjaci osigurali bi ljetnu ispašu oko 85 dana u (VI), VII, VIII, (IX) mjesecu.

Kako su nizinski pašnjaci u zoni naseljenih mjesta i uglavnom u privatnom vlasništvu, to bi u zimskim mjesecima i za vrijeme janjenja (najkritič-

nijih perioda proizvodnje) stada bila na njezi vlasnika ovčara. U ostalo vrijeme ispaše stada bi bila na organiziranoj zajedničkoj (udruženoj) ispaši na pašnjacima pretežno društvene (općenarodne) imovine. Ovakva organizacija korištenja zahtijeva i adekvatnu organizaciju ovčarenja.

Na svim pašnjacima vršit će se pregonska ispaša i to tako da se čitava površina određenih sektora pašnjaka podijeli na odgovarajući broj pregona, da se svaki pase u trajanju od 25 do 30 dana. Svaki pregon u toku perioda ispaše pašnjaka ispasivao bi se samo jedanput, osim pregona brdskih pašnjaka, koji bi se pasli dva puta u toku godine tj. jedanput u periodu IV—VI mjeseca, a drugi puta u periodu IX—X mjesec.

Kazumije se, da je za konačni uspjeh organizirane ispaše, jednako kao osiguranje krme, značajno i odgovarajuće osiguranje vode za napajanje.

Ovaj uvjet će se vjerojatno najefikasnije moći osigurati izgradnjom većeg broja manjih napajališta (lokava), pri čemu upotreba plastičnih folija omogućava efikasnu i relativno jeftinu izgradnju napajališta.

Računamo li da ovca dnevno treba popasti 5 — 7 kg krme s pašnjaka, tada nam budući proizvodni potencijali intenziviranih i organiziranih pašnjaka omogućavaju držanje od 7 ovaca po hektaru.

Međutim, niti ovako intenzivirani i organizirani pašnjaci još uvijek neće i ne mogu osigurati i intenzivnu ovčarsku proizvodnju, kojoj je osnova maksimalno korištenje genetskih potencijala ovaca, što se prvenstveno odražava u broju odbijene janjadi po ovci, a taj bi se u rentabilnom ovčarstvu morao kretati oko 1,5 janjadi po ovci.

To će se postići samo ako je ovca dobro hranjena u kritičnim periodima proizvodnje u mrkanju i janjenju a naročito da kroz zimski period (period bređosti) ne bude pothranjena ili čak gladuje, što je u nas sada redovito slučaj.

Za kritične periode proizvodnje i zimsku ishranu mora se osigurati dodatna ishrana ili paša, s krmom proizvedenom na površinama izvan ovih pašnjačkih površina.

U slučaju našeg kraškog područja to se jedino može postići, ako se intenzivira primarna biljna proizvodnja na kraškim poljima, i uz maksimalno korištenje agroekoloških potencijala oranica, sistemi biljne proizvodnje postavite tako da osiguravaju ovu krmu te omogućuje aktiviranje velikih resursa neiskorištenih pašnjaka i opće podizanje stočarstva, jer i ovdje vrijedi staro pravilo da uspješna poljoprivredna proizvodnja može samo tamo postojati gdje su biljna i stočna proizvodnja komplementarne i podjednako razvijene.

Ako se složimo da je u ovom području ovčarstvo glavni predstavnik stočarske proizvodnje, jer velike potencijale kraških pašnjaka jedino ono može iskoristiti (ako ne bismo uzeli u obzir koze), tada bi se u uvjetima intenzivne ratarske proizvodnje, nakon melioracije polja uz mogućnost navodnjavanja, ovo aktiviranje svih resursa moglo ovako ostvariti:

U ovakvoj proizvodnji peteropoljni plodored s naglašenom proizvodnjom krme mogao bi izgledati ovako:

lucerna — silažni kukuruz + oz. krmni međuusjev
duhan + povrće (ili samo povrće)
sirak za krmu
pšenica (žitarića)

U ovakvim uvjetima može se uz visoku tehnologiju proizvodnje računati s ovim prirodnima krme:

Lucerna — 70 t/ha zel. mase (15 t/ha sijena)
silažni kukuruz 50 t/ha zelene mase
sirak za krmu 60 t/ha zelene mase
oz. krma (»Perko« — grahorica + žitarica ili sl.) 40 t/ha zelene mase.

Uzmemo li »model« gospodarstvo od 5 ha gdje na svako polje plodoreda otpada 1 ha tada bi ono proizvelo zelene krme 220 t. Ako računamo da visokoproduktivnoj ovci koja odgoji 1,5 janjeta (do 25 kg) godišnje uz 6 kg paše dnevno treba još kroz 180 dana u godini još po 4 kg zelene krme dnevno, tada ova proizvodnja zelene krme na gospodarstvu od 5 ha oranice (uz proizvodnju pšenice, povrća i duhana) omogućava držanje 300 ovakvih ovaca.

Kako nam intenzivirani i organizirano-planski korišteni kraški pašnjaci omogućavaju držanje 7 ovaca po hektaru, tada bismo uz ovakvu jedinicu od 5 ha oranica trebali još 43 ha kraških pašnjaka. (Ako računamo da 1 hektar meliorirane i navodnjavane oranice u polju vrijedi 8—10 ha pašnjaka, tada se ukupna veličina gospodarstva svodi na 10 ha površine).

Što bi ovakva integralna intenzifikacija kraških polja i pašnjaka u pogledu iskorištenja resursa pašnjaka i stočarske proizvodnje značila pokazat ćemo samo na primjeru dvije općine ovog regiona Sinj (Sinjsko polje 7.300 ha) i Imotski (Imotsko polje 5.000 ha).

Općina Sinj ima ukupno 76.480 ha poljoprivredne površine, od čega pašnjaci zauzimaju 58.819 ha, a oranice 16.245 ha od kojih je 7.300 ha u Sinjskom polju.

Da potpuno iskoristimo pašnjačke površine trebali bismo 1300 opisanih »modela gospodarstava« odnosno 6.500 ha intenzivno korištenih oranica Sinjskog polja. U tom slučaju bi u sinjskoj općini bilo ovčarstvo od 390.000 ovaca, koje bi godišnje davale samo u janjećem mesu 14.625 t mesa. Računamo li tonu žive vage janjetine 7.000 din. bila bi to vrijednost proizvodnje od 102 milijuna 375 tisuća dinara.

U općini Imotski na poljoprivrednu površinu otpada 36.848 ha, od čega su oranice 8.836 ha (5.000 ha u Imotskom polju) a pašnjaci 25.526 ha.

Za iskorištenje proizvodnih potencijala pašnjaka trebalo bi 600 »modela gospodarstava« tj. 25.800 ha pašnjaka i 3.000 ha melioriranih i navodnjavanih oranica polja.

Time bi ovčarstvo u općini Imotski brojilo 180.000 ovaca, koje bi godišnje davale 270.000 janjaca odnosno samo u janjećem mesu 6.750 t mesa ili vrijednost od 47 milijuna 250 tisuća dinara.

U općini Sinj ostalo bi za drugu poljoprivrednu proizvodnju još 10.000 ha oranica, a u općini Imotski 5.800 ha.

Razumije se da ovakva koncepcija aktiviranja i korištenja ogromnih resursa kraških pašnjaka prvenstveno zahtijeva dobro organiziranu i visoko osposobljenu stručnu službu, ali i otvara potrebu najšire mogućnosti udruživanja rada i sredstava individualnih poljoprivrednika i društvenog sektora.